

Törökország gazdasági átalakulása és külgazdasági expanziója¹

Szigetvári Tamás²

Törökország regionális pozíciója az elmúlt időszakban gyökeresen megváltozott. A korábban egyértelműen az euroatlanti szövetségi rendszerhez kötődő és gazdaságilag is leginkább a nyugati országokkal kapcsolatot építő ország fokozatosan erősíteni kezdte regionális kötődéseit. A belpolitikai változások mellett a török külpolitikai és külgazdasági expanzió mögött elsősorban a török gazdaság átalakulása és az elmúlt időszakban mutatott kiemelkedő teljesítménye állt.

Törökország ma az egyik legígéretesebb feltörekvő gazdaságnak számít, és Mexikóval, Indonéziával és Dél-Koreával együtt – a BRICS mintájára MIST néven – a feltörekvő gazdaságok második vonalát alkotja.³ Az ország európai uniós csatlakozási eljárása ugyan hivatalosan nem szakadt meg, de gyakorlatilag megrekedt. És egyre inkább érzékelhető, hogy nem csak Európának, egyes európai politikusoknak és a közvélemény egy részének vannak kétségei a török csatlakozással kapcsolatban: a törökök számára is sokat veszített az uniós tagság a korábbi vonzerejéből. A törökök saját gazdasági sikereik és megnövekedett regionális befolyásuk révén egyre kevésbé szívesen látják a jövőjüket egy, a szétesés jeleit mutató európai integrációban.

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy minek köszönhető az elmúlt időszak gazdasági dinamizmusa, mennyire fenntartható a magas növekedési ütem, és válhat-e Törökországból a régió gazdasági központja.

Gazdaságtörténeti visszatekintés

A török gazdaságstratégia a kezdetektől az importhelyettesítésre épített, ami a külső gazdasági kapcsolatok fejlesztése helyett az önellátás, a hazai piac kielégítésére szolgáló ipar létrehozását célozta.⁴ A stratégia ugyan részben sikeres volt, hiszen megteremtette a török nehézipar alapjait, a forrásoknak a nehéziparba való egyoldalú koncentrációja azonban komoly károkat okozott a többi gazdasági ágazatnak.

A nyolcvanas években megindult gazdasági nyitás az export bővülését és a török gazdaság fokozatos világgazdasági integrálódását eredményezte, a török gazdaság azonban számtalan problémával szembesült. Az olajrobbanás miatt kialakult magas fizetési mérleghiány, a strukturális problémák (például a nagyszámú veszteséges állami vállalat fenntartásának költségei), a nem megfelelő (pénzügyi) szabályozórendszer, a tőkepiaci liberalizáció negatív hatásai⁵ és a gyenge koalíciós kormányok egymásutánja mind hozzájárultak a tartósan fennmaradó egyensúlytalanságokhoz (óriási infláció és költségvetési deficit) és az ingatag gazdasági helyzethez.

A kilencvenes években az erősödő egyensúlytalanságok újabb és újabb válsághoz vezettek Törökországban. A gazdaság továbbra sem volt még érett a pénzügyi globalizáció hatásainak kezelésére, a kormány pedig képtelen volt költségvetési fegyelmet tartani. A kurd szeparatisták elleni harc komoly kiadásokkal járt, a bizonytalan belpolitikai helyzet a komolyabb külföldi befektetőket visszatartotta. A hazai tőke (hazai iparvállalatok) egyre inkább a pénzügyi és nem a termelői tevékenységükre koncentráltak, tőkéjüket valódi beruházások helyett magas kamatú kormányzati kötvényekbe fektették.⁶

Bár a kilencvenes évek visszatérő válságai közül az első (1994-ben) jelentős károkat okozott a török gazdaságnak, nem volt elég erős ahhoz, hogy megváltoztassa a korábbi politikát. Az évtized végére tovább erősödő egyensúlytalanságok miatt 1999 decemberében Törökország készenléti hitelt vett fel az IMF-től. A megállapodás célja a költségvetési kiigazítás és a középtávú szerkezeti reformok voltak. Közvetlen válság ekkor ugyan nem volt, de a megállapodás nyújtotta keretek kevésnek bizonyultak a tényleges válság elkerüléséhez: a hitel összegében is kevés volt, és a koalíciós kormánynak a privatizációra és a bankrendszer szabályozására való eltökéltsége sem volt kellően szilárd. Ez vezetett a 2000 novemberében, majd 2001 februárjában kialakult ún. „ikerválsághoz”.

A megrendült bizalom hatására a török líra árfolyama zuhanni kezdett, az infláció felpörgött. A gyenge és rossz állapotban levő bankszektor képtelen volt kezelni a helyzetet, állami segítségre szorult.⁷ A válság hatására a GDP közel 6 százalékkal esett vissza 2001-ben.

Válságkezelés és „gazdasági csoda”

A 2000/2001-es válság súlyossága visszatekintve azonban előnynek bizonyult, kellő ösztönzést adott a valóban alapvető reformok végrehajtásához. A korábbi válságot követően is általában átfogó reformok megvalósítására készültek, azonban a végrehajtásuk gyenge volt, illetve a kormány hamar visszakozott.

A 2001-es válság következményeit Kemal Derviş gazdasági miniszter irányítása alatt, az „Erős gazdaság program” keretében igyekeztek kezelni.⁸ A program átláthatóvá és racionálissá kívánta tenni a török gazdaságirányítást.⁹

A Török Nemzeti Bank megszüntette árfolyam-szabályozását, a török líra árfolyama szabadon lebegővé vált, ami nagyobb mozgásteret biztosított a nemzeti banknak az infláció csökkentésére.¹⁰ A pénzügyi szektor szabályozása a bankrendszer sérülékenységét csökkentette.¹¹ A költségvetési és monetáris fegyelem szigorításával, valamint a privatizáció felgyorsításával megkezdődhetett az addigra szinte kezelhetetlenné váló államadósság csökkentése,¹² amihez a több mint harminc milliárd dollár bevételt jelentő, felgyorsított privatizáció is hozzájárult.

A reformok megvalósítását segítette az IMF kibővített hitelkerete,¹³ de alapvető elem volt az EU részéről erősödő politikai támogatás¹⁴ és a 2002-ben hatalomra került mérsékelt islamista párt, az AKP (Igazság és Fejlődés Pártja) elsőpró választási győzelme is, amely hosszú idő után egypárti, erős kormányzatot tudott létrehozni.¹⁵

A válságkezelés eredményei kétségkívül meggyőzőek voltak. A gazdasági növekedés 2002 és 2007 között tartósan magas, 6 százalék feletti tudott maradni, a kezelhetetlen – olykor 100 százalékot is meghaladó – inflációt sikerült egy számjegyre csökkenteni.

A stabilabbá váló gazdasági környezet – és nem kis részben a javuló EU-csatlakozási perspektívák – következtében a kilencvenes években még szinte elhanyagolható mennyiségű külföldi működőtőke-beáramlás évi 10–20 milliárd dollárra nőtt.

A tőkebeáramlás mellett rövid távon a valutaleértékelés is növelte az export versenyképességét, amely nemcsak termékstruktúrájában, de a célországokat tekintve is diverzifikálódott. Az EU-val 1995-ben aláírt vámuniós megállapodásnak köszönhetően a török termékek szabadon áramolhattak az európai belső piacra. Az EU mellett egyre jelentősebbé váltak a környező régiók (FÁK-országok, Közel-Kelet, Balkán) piacai, mind az árukereskedelem, mind a beruházások terén.

A korábban kezelhetetlen, 10 százalék körüli költségvetési hiány a szigorú fiskális politikának köszönhetően 2004-ben 5 százalékra, 2005 és 2008 között 2 százalék alatti szintre csökkent. Ezzel párhuzamosan az államadósság a 2002-es 74 százalékos GDP-arányos szintről 40 százalékra csökkent, átlagos lejárata 9 hónapról 48 hónapra nőtt, az éves kamatfizetés aránya a GDP-hez viszonyítva 15 százalékról 2008-ra 5 százalékra mérséklődött.¹⁶ A képet árnyalja, hogy a javulás jelentős részben a privatizációs bevételeknek volt köszönhető, azonban a privatizációnál a bevételmaximalizálás dominált a versenyképesség javítása és a hatékonyság növelése helyett.

A gazdaság azonban a gyors növekedési periódus ellenére belső feszültségeket is generált. A viszonylag magas kamatlábak vonzották a külföldi tőkét, a hazai fogyasztás emelkedett, a megtakarítások szintje ugyanakkor esett. A folyó fizetési mérleg deficitje gyorsan növekedett,¹⁷ a beruházások szintje ugyanakkor nem bővült, és a munkanélküliség a kilencvenes évek 6-8 százalékos szintjéről 9-12 százalékos szintre emelkedett.¹⁸

A 2008–2009-es válság hatásai

A korábbi évek reformjai után a török gazdaságot viszonylag jó állapotban érte a válság, hiszen az évek óta magas növekedési ráta, a költségvetés pozitív elsődleges egyensúlya, az alacsony államadósság és a mérsékelt infláció egy egészséges gazdaság képét mutatta. A bankrendszert nem érintették a *sub-prime* válság első hullámai.

A török kormányfő 2008 végén még azzal biztatta a lakosságot, hogy Törökország már kellően megerősödött, és a globális válság legfeljebb csak érintőlegesen hat az országra.¹⁹ A válság azonban hamar megcáfolta: a líra 2008 októbere és 2009 márciusa között 25 százalékkal leértékelődött, az államkötvények kamata 25 százalék körüli szintre emelkedett, a tőzsde pedig 2007. júliusi szintjének 55 százalékára esett vissza 2009 elejére.²⁰ A török gazdasági teljesítmény már 2007-ben lelassult a korábbi évek gyors növekedéséhez viszonyítva, negatívba azonban csak 2008 utolsó negyedében fordult (-6,8%). Az igazi hanyatlás azonban 2009 első negyedében következett be, amikor a visszaesés (az előző év első negyedéhez viszonyítva) elérte a -14,3 százalékot. A második negyedévtől lassult a visszaesés, az éves szinten mért 4,7 százalékos GDP-csökkenés azonban így is magasabb volt, mint a hasonló fejlettségű fejlődő országok átlagosan 2,4%-os visszaesése.²¹ A recesszió a külső kereslet visszaesésével indult,²² de hamar felzárkózott mellé a csökkenő belső kereslet is: visszaesett a magánszféra fogyasztása, valamint csökkentek a beruházások,²³ amit az állami kiadások emelkedése sem tudott kiegyenlíteni.

A korábbi válságtól eltérően, a 2008-as válság a bankrendszert ezúttal kevésbé érintette, ami nagyrészt a 2001/2002-ben végrehajtott konszolidációnak és a létrejött szigorú szabályozásnak volt köszönhető. A török bankrendszer tőkemegfelelési mutatója 19 százalék volt,²⁴ a bankok államkötvény-állománya lecsökkent, helyette a hazai vállalati hitelezés került előtérbe. Bár a vissza nem fizetett hitelek aránya a válság alatt enyhén emelkedett,²⁵ a bankrendszerbe vetett bizalom megmaradt, a török bankok részvényárfolyama a válság éveiben is (átmeneti visszaesés után) emelkedett.

A kormány késlekedett a válsággal összefüggő lépések terén. Igaz, a török kormányzat számára a válság típusa is új volt: korábban a belső egyensúly felborulása volt a válságok kiváltója, míg most a külső kereslet és a külső finanszírozási lehetőségek visszaesése vált központi problémává.

A válság során hozott intézkedések

A kormányzat néhány kisebb intézkedést követően, 2009 júniusában hirdetett meg két nagyobb szabású gazdaságélénkítő csomagot. A beavatkozások költségvetési vonzata 2009-ben a GDP 2,1 százalékát, 2010-re vonatkozóan 1,6 százalékát tette ki. Elsődleges

céljuk a belső kereslet ösztönzése volt, de a kínálati oldalt is bővíteni akarták. A kereslet oldali intézkedések elsősorban a fogyasztás élénkítését célozták: csökkentették a fogyasztást terhelő adókat. 2009 márciusa és szeptembere között a tartós fogyasztási cikkekre vonatkozó fogyasztási adócsökkentéssel próbálták fellendíteni a hazai keresletet – a vásárolt termékek 70 százaléka azonban importból származott.²⁶ Az intézkedés a költségvetési vonzatai miatt sem volt tartósan fenntartható.

A foglalkoztatás növelése érdekében csökkentették a részmunkaidőt terhelő járulékokat. Az új foglalkoztatottak után 2009 év végéig nem kellett TB-járulékot fizetniük a munkaadóknak.

A kínálati oldal ösztönzésére 3–5 százalékos hiteltámogatást és kétéves, a hitel összegének 65 százalékát fedező hitelgaranciát nyújtott a kormányzat a kis- és középvállalkozásoknak, támogatva ezzel mind a termelés, mind az exportlehetőségek bővítését. Emellett csökkentették a vállalati nyereségadót,²⁷ illetve egyes szektorokra (vegyipar, autógyártás, energia, közlekedés, mezőgazdaság) vonatkozóan speciális ösztönzőket is bevezettek. Az energiaszektorban, a közlekedésben és az egészségügyben növelték a közkiadásokat. A beruházás ösztönzésére a pénzügyi és szabályozási eszközök mellett ingyenes állami ingatlanokat is felajánlottak. A bank-, a távközlési és az energiaszektorban a privatizáció felgyorsításáról is döntöttek.

A tőkeforrások elapadásának enyhítésére adóamnesztiát hirdettek a külföldön lévő vagyonokra és adómentességet a külföldi jövedelmekre.

A fiskális expanzióval párhuzamosan a monetáris politika is expanzív jelleget öltött. 2008 novemberé és 2009 szeptemberé között a jegybanki alapkamat 16,75 százalékról 7,25 százalékra csökkent. Emellett korlátozták a bankok osztalékfizetési lehetőségét, ezzel is erősítve tőkeszerkezetüket.

IMF-segítség

A válság okozta problémák kezelésére – más bajba jutott „feltörekvő piacokhoz” hasonlóan (köztük Magyarország esetében is) – felmerült az IMF segítségül hívása. A török kormányzat azonban több ok miatt is igyekezett ezt elkerülni. Törökország 2008-ra már több mint egy évtizede (1998 óta) folyamatosan kapcsolatban volt az IMF-fel – a legutolsó, 10 milliárd dolláros megállapodás éppen 2008 májusában járt le. Az akkori hivatalos török kommentárok szerint Törökország immár felnőtt, nincs szüksége segítségre a gazdasági egyensúly fenntartásához, mivel megtanulta a leckét.²⁸

A magas folyó fizetési mérleghiány és az elapadó külső finanszírozási lehetőségek következtében viszont Törökország nem tehetett mást, megkezdte a hiteltárgyalásokat a Nemzetközi Valutaalappal. A török kormány egy 20-30 milliárd dolláros hitelkeretről tárgyalt az IMF-fel,²⁹ azonban valós megállapodási szándéka a fentebb

említett politikai megfontolások miatt nem volt erős. Több alkalommal is megszakadtak a tárgyalások, és a kormány ódzkodása egy újabb IMF-segítségtől, illetve az azzal járó feltételek teljesítésétől a Törökország iránti bizalmat is gyengítette.³⁰

Mivel 2009 második felétől fokozatosan javultak a kilátások, és a 2010-es előrejelzések alapján is látszott, hogy Törökország kilábal a válságból, az IMF-tárgyalásokat 2010 márciusában hivatalosan is befejezték – eredmény nélkül.

Az, hogy Törökország az IMF segítségével nélkül képes volt talpon maradni, bár rövid távon gyengítette, összességében inkább erősíti a török gazdaság megítélését. Mindehhez természetesen szigorú fiskális politikára volt szükség, ami egy IMF-csomaghoz hasonló – igaz, attól sok ponton eltérő hangsúlyú – megszorító lépéseket is jelent. A 2010-es költségvetésben a kiadásokat 7,6 százalékkal, a bevételi oldalt új adók kivételével és a meglévők emelésével 16,1 százalékkal növelték.³¹ A 2010-es magas (9,2 százalékos) GDP-növekedésnek köszönhetően a költségvetési deficitet sikerült 3,6 százalékra leszorítani (az előző évi 5,5 százalékról). A 2011-es költségvetésre vonatkozóan a hiányt 1 százalék alattira tervezték (végül 1,4 százalék lett), és az 1 százalékos deficitkorlátot hosszú távon is érvényesíteni kívánják.³²

A világgazdasági válság hatásai alapján az országok több csoportba sorolhatók;³³ Törökország a jelentős visszaesés után gyors növekedési ütemet elérő (visszapattanó) országok közé tartozik. Felmerül a kérdés, vajon Törökország valóban „felnőtt-e”, és képes akár a válság sújtotta Európától eltérő, a távol-keleti országokat idéző, gyors gazdasági növekedésre Európa peremén, vagy megmarad/visszatér az európai centrumtól függő és az európai gazdasági változásokat nagy ingadozásokkal követő fejlődési út.

Gazdasági szerkezet, külkereskedelmi aktivitás

A török gazdasági szerkezetben alapvető változások történtek az elmúlt évtizedekben. Az importhelyettesítő iparosítást a nyolcvanas években felváltó gazdasági nyitás és exportorientált stratégia a magánkézben lévő feldolgozóiparra épült. A szerkezetváltás jelentős részben már az ezredfordulóra megtörtént. Az állami hozzáadott érték aránya a feldolgozóiparban az 1980-as 40 százalékról már 2000-re 20 százalékra csökkent. Szintén kevesebb lett a – főként a klientúra kezében lévő – hazai nagyvállalati szektor aránya (70 helyett 50 százalék), a kis- és középvállalkozások, illetve a külföldi tulajdonú cégek részaránya viszont fokozatosan emelkedett.

A kilencvenes évek ennek ellenére nem a növekedésről szóltak. A kibocsátás és az export üteme rövid növekedés után rendszeresen lelassult, a válságok kapcsán jelentősen visszaesett.³⁴

A 2002 utáni gazdasági fellendülés a makrogazdasági környezet javulása mellett jelentős részben az ipari termelés dinamikus bővülésének volt köszönhető.

A foglalkoztatás és a reálbérek alig emelkedtek ebben az időszakban, ami a termelékenység növekedését és javuló versenyképességet eredményezett. A válság hatására végbement reálleértékelődés és a visszaeső belső kereslet is hozzájárult az export dinamikus bővüléséhez. Az export/GDP aránya a 2002-es 23,6 százalékról 2007-re 27,1 százalékra nőtt. Különösen a feldolgozóipari export aránya emelkedett: 2007-re a teljes exportnak már több mint 90 százalékát adta. Az export súlypontja az alacsony technológiai szintű termékekről a közepes/magas szintre tevődött át.

A török gazdaság hagyományos exportcikkeit a mezőgazdasági és a textilipari termékek adták. Ezen ágazatok kivitele – különösen a nyolcvanas évek liberalizációja után – jelentős növekedésnek indult. Ebben komoly szerepük volt az európai országokban élő törököknek: a kereskedelmi kapcsolatok kiépítésében, sőt sokszor – az anyaországba hazavitt tőkéjükkel – a termelőüzemek létrehozásában is aktív szerepet vállaltak.

Bár e hagyományos ágazatoknak továbbra is komoly súlyuk van az exportban, az utóbbi években a két legdinamikusabban fejlődő szektorra a jármű- és az elektronikaeszköz-gyártás vált. Számos nemzetközi autógyártó cég (Ford, Renault, Fiat, Hyundai, Toyota, Honda, Opel, Mercedes-Benz, MAN) helyezte Törökországba gyártókapacitása egy részét, hiszen a vámuniós megállapodásnak köszönhetően szabadon vihetik be termékeiket az európai belső piacra. A buszgyártás és -export szintén meghatározó; e téren viszont a saját márkák (Otokar, BMC, TEMSA) dominálnak. Az autógyártás éves növekedési üteme 2002 és 2004 között 43 százalék volt, ami a feldolgozóipari átlag négyszerese, így a szektor exportrészesedése 9-ről 14 százalékra emelkedett ebben az időszakban. A járműipar Törökország egyik meghatározó húzóágazatává vált. A közvetlenül a szektorban foglalkoztatottak száma 2007-ben meghaladta a nyolcvanezer főt. A török autóipar teljes mértékben integrálódott az európai autóipari termelési láncokba, ami szintén a vámunió létrejöttének volt köszönhető. A szektor nemcsak exportteljesítményében erős, de a gyártáshoz kapcsolódó beszállítói hálózatok is egyre jobban kötődnek Törökországhoz. Részben ezért is volt gyors a termelés felfutása 2001 után.³⁵

A fogyasztási elektronika terén elsősorban a háztartási gépek fejlődtek dinamikusan, ahol saját márkák (Vestel, Beko) is képviselik a török termelést. Az elektronikai fogyasztási cikkek esetében 35%-volt a növekedés ugyanebben az időszakban, míg az export részesedése 5%-ra emelkedett.³⁶ E szektorban a nagy termelőknek jóval kisebb a török beszállítói háttérük. A törökök a kilencvenes években a színes televízió gyártásába kapcsolódtak be:³⁷ 2005-ben az Európában eladott televíziók 65%-át Törökországban állították elő. Az LCD-k terjedése és a szektor romló feltételei miatt azonban fokozatosan csökken ez az arány. Az importfüggőség következtében itt a technológiai váltás is nehezkesebb.

A török feldolgozóipari termékek sokszor a „megbízható, de nem csúcsmínőségű” kategóriát képviselik, így a belső piac mellett a környező régiók (Balkán, Közép-Ázsia, Közel-Kelet) esetében van lehetőség további piaci térnyerésre.

A feldolgozóipari export mellett komoly nemzetközi megrendelések vannak a török építőiparnak is. A hetvenes évek olajárrobbanása óta a törökök jelen vannak a közel-keleti országokban (kezdetben főként Líbia, majd Irak, Szaúd-Arábia és az Öböl-országok voltak a fő megrendelők), míg a kilencvenes évektől Oroszország, valamint a közép-ázsiai és a kaukázusi országok is egyre nagyobb arányban bízták meg a török építőipari cégeket. A dinamikus terjeszkedés a kétezres években is folytatódott, potenciális terjeszkedési területté vált a Balkán, de fokozni tudták jelenlétüket az újjáépülő Irakban és a dinamikusan fejlődő Perzsa-öböl menti arab országokban is.

A szolgáltatói iparág szereplői közül a telekommunikáció, valamint a pénzügyi-banki szektor képviselői is megjelentek a környező országokban, de más ágazatok – az egészségügy, az oktatás, a kultúra (török szappanoperák), illetve a turizmus – is a szolgáltatásexport fontos elemeit jelentik.

A külkereskedelem mára a török *soft power* egyik legerősebb elemévé vált. A szomszédos régiók (a Balkán, a Kaukázus és a Közel-Kelet) országai számára meghatározó tényezővé vált a „török kapcsolat”, amiben a fő exportpiacnak, az Európai Uniónak az import iránti visszaeső kereslete is komoly szerepet játszott.

Az Unió a török export elsődleges piacát jelenti, részesedése hosszú időn keresztül meghaladta az 50 százalékot. Mint már arról szó volt, az 1996-os vámuniós megállapodás is elősegítette az EU-ba irányuló török kivitel bővülését, ami a gazdasági növekedésnek is az egyik húzóerejévé vált. 2008-ban ugyan még emelkedett az EU-országokba irányuló export mennyisége, a dinamikája azonban messze elmaradt más régiókéétól.³⁸ Ezzel az EU részesedése 50 százalék alá csökkent a török exportban. 2009-ben volumenében is jelentősen visszaesett az uniós kivitel, de ez a teljes exportbevétel visszaesésével párhuzamosan történt, így a 45-46 százalékos részarány az elmúlt években megmaradt. A legfrissebb, 2012-es adatok alapján azonban látható, hogy a görög válság kapcsán kialakult európai recesszió miatt tovább esett az uniós piacok részesedése a török exportban (a 2011-es 46,2%-ról 38,8%-ra), ezúttal azonban jelentős exportnövekedés közben csökkent (értékében is) az EU-ba irányuló kivitel (62 milliárd dollárról 59 milliárd dollárra). A Közel-Kelet részesedése viszont ugyanilyen arányban emelkedett az elmúlt évben: a 2011-es 20,7%-ról 27,8%-ra. Általánosságban elmondható, hogy a válság idején is jól teljesítő feltörekvő piacok növekvő kereslete jó alternatívát jelentett a törököknek, ahogy azok a régiók (pl. a Balkán) is, ahol esetleg az európaiak (olaszok, osztrákok, görögök) aktivitása csökkent.

1. táblázat
A török export célrégiói

	1996		2001		2006		2011		2012	
	millió dollár	%	millió dollár	%	millió dollár	%	millió dollár	%	millió dollár	%
Teljes	23.224	100	31.334	100	85.535	100	134.972	100	152.560	100
EU	12.563	54,1	17.546	56,0	47.934	56,0	62.375	46,2	59.240	38,8
Közel- Kelet	2.595	11,2	3.261	10,4	11.316	13,2	27.945	20,7	42.476	27,8
FÁK	2.664	11,5	1.978	6,3	6.993	8,2	13.383	9,9	15.083	9,9
Egyéb Ázsia	1.925	8,3	1.331	4,2	3.942	4,6	10.201	7,6	10.581	6,9
Észak- Afrika	991	4,3	1.149	3,7	3.396	4,0	6.702	5,0	9.448	6,2
Észak- Amerika	1.739	7,5	3.297	10,5	5.439	6,6	5.471	4,1	6.673	4,3
Fekete- Afrika	173	0,7	371	1,2	1.469	1,7	3.635	2,7	3.913	2,6

Forrás: TurkStat, saját számítások

2. táblázat
Törökország legjelentősebb kereskedelmi partnerei (millió dollár)

	Export			Import		
	2002	2007	2012	2002	2007	2012
Németország	5.868	11.993	13.132	7.041	17.539	21.399
Nagy-Britannia	3.024	8.626	8.700	2.438	5.477	5.629
Franciaország	2.134	5.794	6.202	3.052	7.849	8.589
Olaszország	2.375	7.480	6.375	4.096	9.751	13.344
Spanyolország	1.125	4.578	3.721	1.419	4.342	6.022
USA	3.356	4.170	5.614	3.099	8.166	14.131
Oroszország	1.172	4.726	6.683	3.891	23.508	26.619
Irak	0	2.844	10.830	0	118	149
Irán	333	1.441	9.922	920	6.615	11.964
EAE	457	3.240	8.177	100	470	3.596
Szaúd-Arábia	554	1.486	3.679	120	735	2.171
Egyiptom	326	902	3.681	118	652	1.342
Kína	268	1.039	2.833	1.368	13.234	21.295
Dél-Korea	54	152	528	900	4.369	5.660
India	72	348	791	564	2.299	5.843

Forrás: TurkStat

Ha az egyes országok szintjén vizsgáljuk az export és az import értékeinek változását az elmúlt évtizedre vonatkozóan, akkor is jól kirajzolódnak a közelmúltban lezajlott változások. Míg 2002-ben az EU nagyobb tagállamai és az USA voltak a török export fő célpontjai, addig 2012-ben Németországot Irak és Irán követte, és az 5. helyen az Egyesült Arab Emírátsok áll. Az import esetében Oroszország és Kína előretörése volt megfigyelhető: Oroszország részben a növekvő török energiaszükséglet és a magas olajárak miatt vette át Németországtól a vezető pozíciót, Kína pedig 2013 során válhat a második legjelentősebb importőrré. Míg a legtöbb jelentős partnerrel deficitet a török kereskedelmi mérleg, a közel-keleti országok esetében (Iránt leszámítva) inkább a török többlet a jellemző. Különösen kiugró Irak példája: a 10 milliárdosra emelkedett török exporttal szemben gyakorlatilag nem áll iraki ellentételezés.

A beáramló tőke tekintetében szintén jelentős növekedés következett be az elmúlt évtizedben.³⁹ A beáramlott külföldi tőke állománya 2010-ben meghaladta a 180 milliárd dollárt, míg a más országokban működő török tőke állománya 20 milliárd dollár fölött van már. A Törökországba érkező FDI 75 százaléka (135 milliárd dollár) az EU-országokból érkezett, ezen belül is a fő befektető Hollandia (39 milliárd), Németország (17 milliárd) és Nagy-Britannia (14 milliárd dollár).⁴⁰ Az EU-n kívüli jelentős befektető az USA (15 milliárd dollár) mellett az Egyesült Arab Emírátsok (8 milliárd), Szaúd-Arábia (2,7 milliárd) és Oroszország (2,3 milliárd dollár), befektetések nagysága azonban egyelőre elmarad az európai országokétól.⁴¹

Az utóbbi években megjelentek a török külföldi tőkebefektetések is. A 2010-ben mért 20 milliárdos török tőkeállomány legnagyobb részét a szolgáltató szektorban fektették be.⁴² Területi megoszlásban mintegy fele került az Európai Unióba.⁴³ Európán kívül Azerbajdzsán a legkedveltebb ország, ott van a teljes külföldön lévő török tőkeállomány csaknem negyede (4,5 milliárd dollár). Fontos befektetési célpont néhány más szovjet utódállam (Kazahsztán, Oroszország, Grúzia)⁴⁴ (1,4 milliárd dollár), az USA (1 milliárd dollár), Latin-Amerika (800 millió dollár, de ez főként a karib-tengeri szigetek adóparadicsomait jelenti), Észak-Afrika (460 millió dollár), a Nyugat-Balkán (400 millió) és Irán (260 millió dollár). Természetesen jelentősen eltér az egyes tőkebefektetések motivációja és összetétele: míg a karibi tőke kivétel leginkább néhány nagy szereplő *off-shore* ügyleteit takarja, addig a németországi, balkáni vagy iráni befektetéseknél néhány nagy (banki, kommunikációs) társaság mellett számos kis- és közepes vállalkozás szerepel.

Fenntartható-e a növekedés?

Az utóbbi évek gazdasági növekedése Törökországot a világ vezető gazdasági hatalmai közé emelte.⁴⁵ Az egy főre jutó nemzeti jövedelem megháromszorozódott (dollarban, folyó áron) az elmúlt évtizedben, és immár meghaladja a 10.000 dollárt, ami egy

70 millió feletti piacnál komoly belső keresletemelkedést jelent. A népességnövekedés üteme csökken ugyan, de a lakosság létszáma 2050-re így is 95 millióra prognosztizálható.⁴⁶ A gazdaságot diverzifikált termelési struktúra és növekvő exportvolumen jellemzi.

A pozitív tendenciák mellett azonban szólnunk kell a növekedést veszélyeztető negatív folyamatokról, szerkezeti problémákról is, amelyek megkérdőjelezhetik a dinamikus fejlődés fenntarthatóságát.

A legkomolyabb probléma az óriási külső finanszírozási igény: az egyre nagyobb deficitet mutató folyó fizetési mérleg kezelése létfontosságú Törökország számára. A 2002 utáni kedvező körülmények között (az EU-csatlakozási folyamatban történt előrelépések, majd a gyors gazdasági növekedés) viszonylag könnyű volt a finanszírozás. A külföldi tőke a privatizációk révén jórészt FDI formájában áramlott be, és számos új feldolgozóipari beruházás jött létre. 2006 után azonban az FDI aránya nagymértékben lecsökkent, helyét a portfólióbefektetések (kötvény- és részvényvásárlások) vették át. Törökország vonzza a „forró tőkét”, pozitív nemzetközi hangulat esetén ömlik a tőke, bizonytalanabban viszont az ország az elsők között kerülhet bajba.

A Török Nemzeti Bank 2010 óta „unortodox” módon igyekszik kezelni ezt a problémát.⁴⁷ A kamatlábnak viszonylag széles „sávot” határoz meg. Ha sok tőke áramlik be (2010 eleje és 2011 nyara között), akkor a sáv aljára csökkenti a kamatlábat, amikor pedig lecsökken a beáramló tőke (mint 2011 őszén, az euróválság fokozódásakor), akkor a sáv felső szélére emeli a kamatlábat, ezzel stabilizálva a beáramló tőke mennyiségét és egyben a török líra árfolyamát.

A központi bank politikája – egyértelmű előnyei, a „forró tőke” állományának mérsékclése mellett – hátulütőkkel is jár. A bankok számára az ingadozó (és jelenleg magas, 10 százalék feletti) alapkamat megnehezíti a hitelezést, ami negatívan érinti a hazai gazdasági szereplőket. A vállalatok külső hitelállománya megnőtt, hiszen a 10 százalék körüli belső kamatláb miatt inkább külső forrásokat vonnak be, ami viszont növelheti az ország sebezhetőségét.

További következmény, hogy a nemzeti bank az árfolyamra koncentrálna nem tud az inflációs célra összpontosítani. Részben ennek is a hatása, hogy az infláció ismét emelkedik, 2012-ben már 10 százalék fölé is kúszott.⁴⁸

Az alapvető probléma az, hogy a török megtakarítási ráta alacsony, és az elmúlt évek fellendülése alatt ez nem is változott. A biztosabbá váló gazdasági környezetben a fogyasztás erőteljesen nőtt, míg a megtakarításra ösztönző erők gyengültek. Ebben Törökország eltér az ázsiai kistigrisektől, és inkább Brazíliára hasonlít. Kijelenthető, hogy ha valóban tartós és fenntartható növekedést szeretne elérni az ország, akkor a megtakarítási ráta magasabb szintjére lesz szükség.

3. táblázat
Fontosabb török makrogazdasági mutatók, 2008–2013

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
A reál GDP változása (százalékos változás az előző évhez képest)	0,7	-4,8	9,2	8,5	3,3	4,6
Infláció (éves, %)	10,7	6,3	8,6	6,5	9,2	7,2
Folyó fizetési mérleg (a GDP százalékában)	-5,7	-2,1	-6,3	-9,8	-8,9	-8,4
Államháztartási hiány (a GDP változásában)	-1,8	-5,5	-3,6	-1,4	-2,3	-2,2
Munkanélküliségi ráta (%)	11,1	13,7	11,7	9,6	9,5	9,1
Bruttó állóeszköz-beruházás (százalékos változás az előző évhez képest)	-6,2	-19,0	30,5	18,3	6,3	5,0
Államadósság (a GDP százalékában)	39,5	45,5	39,4	38,4	37,1	35,5

A 2012-es és 2013-as adatok Eurostat-előrejelzések.

Forrás: TurkStat, Eurostat, OECD

Törökország, a török külkereskedelem – a fent említett diverzifikációja ellenére – továbbra is erőteljesen kötődik Európához. Bár a kereskedelmi kapcsolatok súlya csökkenő, de továbbra is jelentős, és a finanszírozási forrásai is jórészt innen érkeznek. A 2008–2009-es válság után az eurózóna 2011-ben kiéleződött problémái is erősen éreztették hatásukat a török gazdaságon: a GDP növekedése a korábbi 8-9 százalékos szintről 3 százalék körülire esett vissza 2012-ben.

A török gazdaság egyes szerkezeti problémái továbbra is megmaradtak. A munkanélküliség viszonylag magas, elsősorban az alacsony képzettségűek között nem nőtt a foglalkoztatottság. Ez ugyan emelkedő termelékenységet eredményezett a növekedési időszakokban, azonban társadalmi szempontból nem volt előnyös. Sokat enyhít a helyzeten a feketegazdaság jelentős súlya, azonban kétséges, hogy hosszú távon ez jelenti a megoldást a foglalkoztatási problémákra.

A török gazdaságban egyre dominánsabban jelen vannak a nagy hazai (jellemzően családi) vállalkozások, amelyek óriási holdingokat alkotva nemzetközi szinten is versenyképesek, de a kis- és középvállalati szektor gyengesége miatt a hazai beszállítók választása helyett sokszor importálják a szükséges alapanyagokat és alkatrészeket.

Konklúzió

Törökországot alig egy évtizede modern történetének legsúlyosabb válsága sújtotta, a sikeres válságkezelő programnak köszönhetően azonban néhány év alatt Európa egyik leggyorsabban növekvő gazdaságává vált. A fellendülés időszakát 2008-ban az egész világgazdaságra kiterjedő válság megtörte, úgy tűnt, az ország ismét az IMF segítségére szorul. A visszaesést azonban 2009 második felétől gyors talpra állás követte. Bár az euróválság miatt lelassult európai növekedés negatív hullámai elérték Törökországot, a külkereskedelem diverzifikálásának és a belső kereslet jelentőségének növelésével képes lehet az ország tartósan az európai szint fölött teljesíteni.

Törökország az elmúlt időszakban óriási változáson ment keresztül, és elmaradott, perifériális gazdaságból a befolyásos G20 tagjává, regionális gazdasági hatalommá vált. A korábban gazdaságilag bezárkózó, később az európai integráció felé törekvő Törökország egyre inkább egy több lábbon álló, a világgazdaságba szervesen bekapcsolódó, a saját régiójában meghatározó gazdasági szereppel bíró középhatalom jellegét ölti. Saját szerepét a Nyugat és Kelet közötti összekötő kapocsként látja: nemcsak kulturálisan (mint a nyugati logikát és a keleti mentalitást egyaránt ismerő ország) vagy politikailag (mint NATO-tag iszlám állam), de gazdaságilag is: az EU-val alkotott vámunió tagjaként és a Közel-Kelettel és Közép-Ázsiával szoros gazdasági kapcsolatokat kiépítő „kereskedő” államként.

A jövő kérdése marad, hogy az elmúlt évtized gazdasági fejlődése folytatódik-e, és Törökország valóban a térség növekedési pólusává tud-e válni. Számos tényező ebbe az irányba mutat, de egyelőre még ingatag alapokon áll a „csoda”. Egy jól teljesítő török gazdaság ugyanakkor stabilizáló tényezővé, sőt húzóerővé válhat a Balkánon és a mediterrán térségben is, ami az Európai Uniónak (és az Egyesült Államoknak) is érdeke lehet. Az is nagy kérdés azonban, hogy hogyan alakul a törökök viszonya az Európai Unióval. A vámunió révén gazdasági kapcsolatai szorosak, és várhatóan azok is maradnak, a csatlakozási tárgyalások elhúzódása, illetve az egyre inkább érezhető „kölcsonös érdekmulás” miatt viszont teljes jogú taggá válása nem feltétlenül következik be.

Jegyzetek

- 1 A tanulmány az MTA Bolyai János kutatási ösztöndíjának támogatásával készült.
- 2 A cikk a következő tanulmány módosított és kibővített változata: Szigetvári Tamás: „Törökország – kistigris az európai periférián?” In: *A változó világgazdaság – útkeresések, tapasztalatok és kilátások. II. kötet. Európán kívüli régiók* (szerk. Farkas Péter, Meisel Sándor és Novák Tamás). Budapest: MTA KRTK Világgazdasági Intézet, 2012.
- 3 „Istanbul and Bears”. *The Economist*, <http://www.economist.com/node/21552216>, 2012. április 7.
- 4 Az Oszmán Birodalom szétesése után az új török nemzetállamnak komoly problémákkal kellett szembenéznie, mivel a birodalom gazdaságilag legprosperalóbb részei elszakadtak. A török

- gazdaság alapvetően a mezőgazdasági termékeire építhetett. Az 1923-ban létrehozott modern Törökország egyik elsődleges feladata a gazdaságilag elmaradott ország modernizációja, felzárkóztatása volt.
- 5 Törökország erősen függővé vált a rövid távú és rendkívül volatilis tőkebeáramlásoktól, a gazdasági struktúra gyengesége miatt ugyanakkor a külföldi működőtőke-befektetések volumene elmaradt más feltörekvő piacokhoz képest.
 - 6 Umit Cizre – Erinc Yeldan: „The Turkish Encounter with Neo-Liberalism: Economics and Politics in the 2000/2001 Crises”. *Review of International Political Economy*, Vol. 12. No. 3. (2005). 387–408. o.
 - 7 Az állami kézben levő bankok (elsősorban a Ziraat Bank és a Halk Bank) óriási rossz hitelállománnyal rendelkeztek. A 2000–2001-es válság során az állam az akkori GDP mintegy 30 százalékát kitevő bankmentő programot hajtott végre, ami finanszírozhatatlan államadóssághoz vezetett. Hayal Ayca Simsek – Nezval Simsek: „Has the Turkish Economy Been Less Affected by the 2008 Global Crisis: A Macroeconomic Perspective”. *Research Journal of International Studies*, No. 22. (2011). 171–172. o.
 - 8 Kemal Dervis kulcsfigura volt a program végrehajtásában. A korábban a Világbanknál dolgozó technokrata élvezte Bülent Ecevit kormányfő bizalmát, ugyanakkor a nemzetközi közösség is elismerte szakértelmét és támogatta törekvéseit.
 - 9 „Strengthening the Turkish Economy. Turkey’s Transition Program”. TCMB, www.tcmb.gov.tr/yeni/announce/strengteningecon.pdf. Letöltés ideje: 2013. február 5.
 - 10 Az árfolyam-szabályozást a korábbi tervek szerint fokozatosan szüntették volna meg, egyre szélesebb lebegési sávot adva meg, a válság azonban szükségessé tette az azonnali váltást. Lásd: Yüksel Görmöz – Gökhan Yilmaz: „The Evolution of Exchange Rate Regime Choices in Turkey, Proceedings of OeNB Workshop »Experiences of Exchange Rate Regimes in Southeastern Europe«”. *Österreichische Nationalbank*, No. 13. (2007). Elektronikus változat: http://www.oenb.at/en/img/goermoz_tcm16-80922.pdf, 2007. április 13. 25. o.
 - 11 A rendkívül költséges bankkonszolidáció mellett az állami kezelésben lévő pénzintézeteket összevonták és racionalizálták, részben privatizálták is (például a Demirbankot), a banki tartaléokra vonatkozó követelményeket megemelték, és más szabályozási változtatásokkal is profiltszítással és összeolvadásra készítették a bankokat.
 - 12 Az ezredfordulón az adóbevételek 72 százalékát fordították az adósság törlesztésére. Forrás: „Strengthening the Turkish Economy”.
 - 13 1999 és 2003 között 20,4 milliárd dollár hitelt nyújtott az IMF. Lásd: A. Erinc Yeldan: Turkey and the Long Decade with the IMF: 1998–2008”. *IDEAs*, http://www.networkideas.org/networkideas/pdfs/turkey_imf.pdf, 2008. június.
 - 14 2002-ben ígéretet kapott Törökország a tagjelölti státusz két éven belüli megítélésére, ami megnövelte az EU befolyásolási erejét és Törökország elszántságát a reformok végrehajtására. Az EU-csatlakozási perspektíva megerősítette a törökországi reformpárti erőket, amire az IMF soha nem volt képes (a reformokra vonatkozó igényeinek kisebb volt a támogatottsága, és jóval ideiglenesebb hatást értek el).
 - 15 A mérsékelt iszlamista AKP elsőprő győzelme, mely révén egypárti kormányt alakíthatott, kezdetben aggodalmakat keltett – nem elsősorban politikai nézetei miatt, hanem amiatt, hogy esetleg populista, költséző gazdaságpolitikába kezd. Az AKP azonban folytatta, sőt felgyorsította a megkezdett reformokat.
 - 16 Simsek–Simsek: i. m. 175–176. o.
 - 17 A globális tőkepiacok likviditása a kétezres évek elején segített elkendőzni az alacsony hazai megtakarításokból és a magas folyó fizetésimérleg-hiányból adódó hiányosságokat.
 - 18 Mehmet Yalcin: „Evaluation of the 2008 Global Financial Crisis Effects on Turkey. Is It Tangential?”. *Academia.edu*, http://www.academia.edu/1564330/Effect_of_2008_Global_Financial_Crisis_over_Turkey, 2012. május 15.

- 19 A 2009-re vonatkozó 4%-os GDP-növekedési előrejelzést csak 2009. márciusban módosították, -3,4%-ra. Lásd: Ercan Uygur: „The Global Crisis and the Turkish Economy”. *Third World Network*, No. 21. (2010). http://www.finance.thirdworldnetwork.net/file_dir/6158100194dca5b2b6bb0f.pdf. 48. o.; Delphine Strauss: „Economy: Politics Plays Big Part in Reply to Crisis”. *Financial Times*, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/04881032-53c6-11de-be08-00144feabdc0.html#axzz29aMn6836>, 2009. június 8.
- 20 Ezek az értékek részben hasonlóan alakultak más feltörekvő piacok esetében is (mint például Brazília, Dél-Korea, Lengyelország vagy akár Magyarország).
- 21 Rafik Erzan: „Turkey’s Economic Prospects: As Good as It Gets?”. *International Economic Bulletin*, 2010. június 29.
- 22 Az export 2008. 4. negyedévében 34%-kal, majd a következő két negyedévben további 20, illetve 36%-kal esett vissza.
- 23 2009 első negyedévében a fogyasztás 10%-kal, a beruházások 35%-kal. Lásd: Yalcin: „Evaluation of the 2008 Global Financial Crisis”.
- 24 Ez jóval meghaladja a szigorú Basel-III szintet, ami 12%-os limitet szab.
- 25 A 2007-es 3,5%-ról 2009-ben 5,3%-ra; igaz, ez a 2002-es 21,2%-hoz viszonyítva szinte elhanyagolható.
- 26 Uygur: „The Global Crisis”. 49. o.
- 27 2-10%-kal, régióként különböző mértékben.
- 28 M. Ibrahim Turhan: „Turkey Graduated from IMF, Ready to Move forward Alone”. *Today’s Zaman*, 2010. április 24.
- 29 „Turkey and the I.M.F. End Talks on Stand-By-Loan”. *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/2010/03/11/business/global/11imf.html>, 2010. március 11.
- 30 Igaz, ez leminősítést nem eredményezett, csupán a (Fitchnél BB-, a Moody’s-nál Ba3) minősítés kilátásának stabilról negatívra rontását.
- 31 Forrás: „Turkey Approves \$189bn Budget for 2010”. *MENAFN*, http://www.menafn.com/qn_news_story_s.asp?StoryId=1093291693, 2009. december 27.
- 32 Forrás: „Turkish Rule Aims for Public Deficit of 1 Percent”. *Hürriyet Daily News*, <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=turkish-rule-aims-for-public-deficit-of-1-percent-2010-05-11>, 2010. május 11. A 2012-ben lelassuló gazdasági növekedés miatt a deficit várhatóan magasabb lesz a tervezettnél, a jelenlegi előrejelzések szerint 2,3%, és 2013-ra is 2,2%, az előrejelzés. Forrás: Orhan Coskun: „Turkey Sees 2012 Budget Deficit Sharply above Forecast”. *Reuters*, <http://www.reuters.com/article/2012/10/16/turkey-budget-idUSL5E8LG63L20121016>, 2012. október 16.
- 33 Sarp Karkan – Hüseyin Ekrem Cünedioglu: „Did Turkey’s Economy Recover from the Crisis? Did We Out-Compete Rivals?”. *TEPAV*, www.tepav.org.tr/upload/files/1290691716-5.Did_Turkey___s_Economy_Recover_from_the_Crisis.pdf, 2010. szeptember.
- 34 Az 1998 és 2001 közötti, összesen 7,3%-os termelés-visszaesést az ipari foglalkoztatottak számának 22,7%-os visszaesése kísérte. Erol Taymaz – Ebru Voyvoda: „Industrial Restructuring and Technological Capabilities in Turkey”. In: *Turkey and the Global Economy. Neo-Liberal Restructuring and Integration in the Post-Crisis Era* (szerk. Ziya Önis – Fikret Senses). London – New York: Routledge, 2009. 147. o.
- 35 Uo. 165. o.
- 36 2005 és 2007 között az autógyártás és -export növekedése továbbra is dinamikus maradt (évi 26%), az elektronika esetében azonban megtorpant, és kisebb visszaesés következett be.
- 37 Könnyebb volt a már befutott technológiájú termékek gyártásába bekapcsolódni, mint az új technikát megtestesítő LCD és plazma televízióba. Az EU által a távol-keleti termelőkre kivetett antidömping intézkedések tovább erősítették a török pozíciókat.
- 38 Míg az EU-ba és Észak-Amerikába irányuló export 2008-ban 5% körüli mértékben emelkedett, a Közel-Kelet, Észak-Afrika, valamint Dél- és Kelet-Ázsia esetében 50-60 százalékos volt a növekedés.
- 39 „Investment Country Profiles – Turkey”. *UNCTAD*, http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaeia2012d6_en.pdf. Letöltés ideje: 2013. február 5.

- 40 A kisebb EU-országok is jelentős befektetéseket hajtottak végre, hiszen a speciális helyzetű Luxemburgot (12 Mrd) és Franciaországot (10 Mrd dollár) Ausztria (9 Mrd) és Belgium (9 Mrd dollár) követi, majd Görögország (6,6 Mrd dollár).
- 41 Az UNCTAD 2012-es adatai 2010-re vonatkoznak, az elmúlt két évben nagy valószínűséggel a kereskedelemhez hasonlóan a tőkeáramlásoknál is eltolódott az arány a nem európai országok irányába.
- 42 Összetételét tekintve 22% a kitermelésbe (bányászat), 13% a feldolgozóiparba, 65% a szolgáltatásokba, főként az üzleti tevékenységekbe (az összes 27%-a) és a pénzügyi-banki tevékenységekbe (22%) áramlott.
- 43 5,6 milliárd dollár Hollandiába, 1,5 milliárd Máltára, míg Németország (650 millió dollárral) Luxemburg (914 millió dollár) után, csak a negyedik helyen áll.
- 44 Kazahsztán (644 millió), Oroszország (334 millió), Grúzia (280 millió dollár).
- 45 A török GDP 2011-ben 775 milliárd dollár volt, ami a 18. a világrangsorban. Ez alapján Törökország állandó résztvevője a G20-as összejöveteleknek.
- 46 Török Statisztikai Intézet: *TurkStat*, <http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13140>, 2012. július 11.
- 47 „Istanbuls and Bears”.
- 48 A 2011-es valutaleértékelődés ugyan javított a török versenyképességen, és csökkentette a folyó fizetési mérleg hiányát, de csak rövid távon, és az emelkedő infláció (a kereskedelmi partnereknél jóval magasabb pénzromlási ütem) hamar erodálta ezt.

Résumé

Transformation and Foreign Expansion of the Turkish Economy

The regional position of Turkey has changed radically in the recent years. While in the second half of the 20th century, the euroatlantic ties dominated both its political and its economic relations, the last decade was characterized by the strengthening of ties with neighbouring countries and regions. Besides the changes in domestic and foreign policy, it is the transformation of the Turkish economy and its impressive performance that explains the dynamic regional expansion of Turkey.

Today, Turkey is one of the best performing emerging markets and is a member of the G-20 – a group of major economies. In our study we investigate the sources of the Turkish „economic miracle”, the sustainability of a high economic growth path, and the future economic role of Turkey in the region. Will Turkey be an economic tiger on the European periphery, will it be able to become a model economy or an alternative economic centre for neighbouring countries and regions in the near future?